

דף שבועי

בס"ד

פרשת שלח, תשפ"ב, מספר 1474

המקושש, המעפילים, המדבר, המרגלים ומודל האבל יהודה יונגסטר

של ניסיון ההעפלה הוביל לחטאו של המקושש. כפי שנציע, שרשור האירועים עשוי להיות רמוז במידע היתר שבפסוק: "וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר" (במ' טו:לב).

חטא המרגלים והעונש שנגזר על דור יוצאי מצרים למות במדבר ולא להיכנס לארץ גרמו לחוויית אבדן ושבר. החלום על "אַרְץ זָבַת חֶלֶב וַדָּבָשׁ" (למשל: שמ' ג:יז), שעיימו יצאו ממצרים, נגזר. כל אחד מן הצפויים למות במדבר דומה לאדם שנתגלתה בו מחלה סופנית, והוא עומד לנוכח מציאות חדשה בידיעה ששוב לא יזכה להגשים את תוכניותיו הגדולות.

תהליך העיכול של תובנת אובדן תואר במודל מפורסם של הפסיכיאטרית אליזבת קובלר-רוס (1969).¹ המודל מתאר תהליך של חמישה שלבים אופייניים (אף שלא כל השלבים מופיעים אצל כל מי שנמצא במצב כזה, ואלה המופיעים – לא מופיעים בסדר זה תמיד):

השלב הראשון, שלב ההכחשה: המתאבל משכנע את עצמו שמה שהוא חווה אינו אלא טעות או שלא מדובר באירוע סופי, והוא מנסה להיאבק כדי לשוב למסלול החיים התקין שהיה מוכר לו עד האובדן.

בשלב השני האבל חווה כעס: כאשר חודרת ההכרה שהמציאות החדשה היא אכן בלתי הפיכה, האבל עלול להיעשות מריר וכועס, כשהוא מפנה את כעסו אל הסובבים אותו.

השלב השלישי, שלב המיקוח, אופייני במקרים של אובדן עתידי צפוי ולא במקרים של

"וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקַשֵּׁשׁ עֲצִים בַּיּוֹם הַשֶּׁבֶת" (במ' טו:לב). פסוק זה פותח את האירוע השלישי שעליו מסופר בפרשתנו, את 'פרשת המקושש'. אירוע זה מתואר לאחר הציוויים על הנסכים, על הפרשת חלה ועל שעירי עבודה זרה, החוצצים בינו לבין שני האירועים המתוארים קודם לו בתחילת הפרשה; המרגלים והמעפילים.

הקושי בפסוק האמור בולט לעין: מדוע היה צורך לומר שפרשת המקושש התרחשה בשעה שהיו ישראל במדבר? וכי אין זה מובן מאליו? ואכן, ר' עקיבא (כך גרסת ספרי במדבר קיג והבבלי שבת צו ע"ב) ו/או ר' אליעזר בן יעקב (לפי גרסת ספרי זוטא טו, לב; ושם כז, ג) סבורים שמידע היתר הזה רומז לזהותו של המקושש:

נאמר כאן 'מִדְבָּר', ונאמר להלן (במ' כז:ג) 'אָבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר'. מה 'בְּמִדְבָּר' האמור להלן – צלפחד, אף 'מִדְבָּר' האמור כאן – צלפחד.

לדעת תנאים אלה, בנות צלפחד אומרות למשה שאביהן מת באירוע הידוע ההוא, אירוע המקושש, שעליו נאמר שהיה "בְּמִדְבָּר".

יש לציין, כי ר' יהודה בן בתירה (בספרי שם ובבבלי שם) ור' שמעון (בספרי זוטא) חלקו בתקיפות על פירושם של ר' עקיבא ור' אליעזר בן יעקב, ומנימוקים שונים, כך שלשיטתם (ואולי אף לפשוטו של מקרא) יש לשוב ולשאול: מה למדנו מציון העובדה שסיפור המקושש היה בעת שהיו בני ישראל במדבר.

נעניין מחדש בסדר האירועים בפרשה, וכנקודת מוצא נניח שאלה הם שלשה אירועים רצופים וקשורים זה לזה: חטאם של ישראל בפרשת המרגלים הוביל לניסיון להעפיל אל ראש ההר, בניגוד להוראתו של משה, והכישלון המחפיר

* הרב ד"ר יהודה יונגסטר, רב קהילת "שירת אהרן" גבעת שמואל, מרצה במכללת אשקלון ובמכללת "אורות ישראל".

1 מקור נגיש ותמציתי:

https://www.betipulnet.co.il/lexicon/%D7%9E%D7%95%D7%93%D7%9C_%D7%A9%D7%9C%D7%91%D7%99_%D7%94%D7%90%D7%91%D7%9C_%D7%A9%D7%9C_%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%9C%D7%A8_%D7%A8%D7%95%D7%A1

מצרים ימות אמנם במדבר, אך בניהם יבואו שמה אחרי ארבעים שנה. לשם כך, בדיוק בנקודה זו, התורה מצווה שלוש מצוות הנוגעות לארץ: נסכים וחלה, המבטאות את קדושתה של הארץ, ושעירי עבודה זרה, שיש בהם אזרה מפני הסכנה הרוחנית האורבת למי שעתידי להיכנס שמה.

האם שלושה ציוויים אלה סייעו לעם להבין שאובדן חלום הכניסה לארץ לא נמוג אלא הועבר לדור הבא? ייתכן שהתורה נותנת את תשובתה לשאלה זו בפסוק "וַיְהִי בְּגֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר" (במ' טו:לב); בתהליך העיבוד וההפנמה של האובדן שאותו בני ישראל חווים, פסוק זה מבטא את שלב ההשלמה והקבלה. שלושת הציוויים מסייעים לבני ישראל להבין כי הם במדבר, והיו במדבר עוד תקופה ארוכה. יוצאי מצרים מבינים שהמדבר הוא ביתם והם לא ייכנסו לארץ, ובניהם מבינים שהם אמנם ייכנסו לארץ אך אחרי שהייה ארוכת שנים במדבר. אלה כמו אלה מתגברים על שלב הכעס, ובמקום "לשבור את הכלים" ולעזוב את דרך ה', הם נערכים לחיים במדבר בצל האובדן, תוך שמירת המצוות.

על רקע זה בולט מעשהו של המקושש. הוא, כך נציע, לא התגבר על שלב הכעס. לעיני כל ישראל הוא מקושש עצים ביום השבת מתוך התרסה. הרי אם כל ישראל יודעים שזהו מעשה אסור, אף "כי לא פָּרַשׁ מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ" (במ' טו:לד), יש להניח שגם המקושש ידע זאת, אך כעסו על האובדן לא ראה עוד טעם בשמירת שבת.

יש להעיר, כי עונשו החמור של המקושש עומד בסתירה לעקרונות הענישה של התורה שבעל-פה, שאינה מאפשרת ענישה ללא התראה, הכוללת גם את ציון העונש הצפוי. אך כאן מדובר בהוראת שעה: אם המקושש לא התגבר על שלב הכעס, אפשר שישנם עוד כמוהו, והתעלמות ממעשיו עלולה ליצור קריסה של אבלים רבים נוספים.

נפש האומה – כנפש האדם. יתברך שמו של הבורא שברא אותנו מוכנים לעכל אובדן ולהמשיך הלאה, מעלה מעלה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

אובדן שהתרחש כבר. במקרים כאלה, כמו מחלה שנתבררה כסופנית, עשוי החולה לנסות "להתמקח" עם רוע הגזרה ולומר: "בסדר, אבל לפחות..." (אזכה בזמן שנותר לעשות כך וכך, וכיו"ב).

השלב הרביעי הוא שלב הדיכאון: לאחר שלושת השלבים הראשונים חש האבל כי מעתה אין עוד טעם במה שנותר לו לאחר האובדן (או בתקופה שנותרה לחייו). קובל-רוס סבורה שזהו שלב חשוב בדרך אל השלב החמישי –

שלב ההשלמה והקבלה. שלב זה מתאפיין במצב של שלוה, שאליו האבל מגיע מתוך מודעות למצבו החדש או לאובדן הבלתי נמנע הקרב ובא. הוא חדל מן הניסיון להיאבק במציאות ושוב אינו חש בדיכאון.

כפי שקובל-רוס מציינת, שלבים אלה אינם מופיעים תמיד באותו סדר, ונראה כי בפרשתנו השלב הראשון והמידי, כששמעו את דיבת הארץ מפי המרגלים, הוא שלב הדיכאון: "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל הָעֵדָה לוֹ מִתְּנוּ בְּאָרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בְּמִדְבָּר הַזֶּה לוֹ מִתְּנוּ... נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֶבָה מִצְרַיִמָּה" (במ' יד:ב-ד).

השלב הבא המתואר בפרשתנו הוא שלב המיקוח; תפילתו של משה לנוכח דבריו של הקב"ה המבקש להשמיד את ישראל על אתר.

תוצאות המיקוח הזה והעונש שהומתק מעט אך נשאר חמור מאוד היו עבור ישראל חוויות אובדן חדשה. כאשר ישראל שומעים כי "בְּמִדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פְּגָרֵיכֶם" (במ' יד:כט), במיוחד כשהם אינם יודעים את האלטרנטיבה החמורה יותר, הם מתאבלים: "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד" (שם:לט). אבל מוביל אל השלב הראשון של שלבי האבל: "וַיִּשְׁכְּמוּ בְּבֹקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל רֹאשׁ הַהָר לֵאמֹר הֲנִנּוּ וַעֲלִינוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' כִּי חָטָאנוּ" (שם:לט-מ). דומה כי אי אפשר לתאר באופן חד יותר את שלב ההכחשה. זהו ניסיון לפעול כאילו לא אירע דבר, לחזור אל המסלול שבו הלכו עד לאותו הרגע המתסכל של החטא, ולהיכנס מייד לארץ. משה ניסה להעמיד אותם אל מול פני המציאות העגומה, אך הם התעקשו, ובסופו של דבר הכתה בהם המציאות בכל עוזה: "וַיַּעֲפְלוּ לְעֻלּוֹת אֶל רֹאשׁ הַהָר... וַיִּרְדּוּ הָעַמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהָר הַהוּא וַיִּכְּחוּם וַיִּפְּתוּם עַד הַחֲרָמָה" (שם:מד-מה).

אך גם במסלול החדש שלאחר החטא, אין מדובר בגניזת רעיון הכניסה לארץ. דור יוצאי